

Λογοτεχνική γραφή και έμπνευση: Απόψεις συγγραφέων

ΜΠΕΛΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΚΑΤΟΧΟΣ MASTER ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΤΕΠΑΕ ΑΠΘ

ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ ΤΑΣΟΥΛΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΚΑΡΑΚΙΤΣΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΕΠΑΕ ΑΠΘ

Περίληψη

Η έμπνευση και η δημιουργική γραφή αποτελούν έννοιες δύσκολες ως προς τον ορισμό, λόγω των περίπλοκων διαδικασιών που τις διέπουν. Γεγονός που τις καθιστά, ωστόσο, άκρως ελκυστικές για να μελετηθούν περαιτέρω. Στο παρόν άρθρο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα έρευνας από συνεντεύξεις Ελληνίδων και Ελλήνων συγγραφέων που εξετάζει την ύπαρξη ή όχι της έμπνευσης και ποια είναι η σχέση της με την δημιουργική γραφή και κατ' επέκταση την δημιουργικότητα, μέσα από το πρίσμα του βιώματος των ίδιων των συγγραφέων. Γίνεται μια προσπάθεια εκλογίκευσης της έννοιας της έμπνευσης, σε αντίθεση με την μέχρι τώρα εικόνα της και τη σύνδεση της με κάτι το θεϊκό και απροσπέλαστο για τους περισσότερους ανθρώπους.

Λέξεις – κλειδιά: Έμπνευση, Δημιουργική γραφή, Συγγραφείς, Βίωμα, Άνοιγμα στις εμπειρίες

Εισαγωγή: αναφορικά με την Έμπνευση

Η διδασκαλία της δημιουργικής γραφής αποτελεί ένα πρόσφατο γνωστικό πεδίο στην σύγχρονη εποχή με τις ρίζες όμως να ξεκινούν από το παρελθόν. Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας της δημιουργικής γραφής είναι έντονα τα στοιχεία του παιχνιδιού, του αυθορμητισμού, της έλλειψης κριτικής καθώς και των στοχευμένων ασκήσεων που έχουν ως αποτέλεσμα την παραγωγή λόγου. Μέσα από αυτή τη διαδικασία το άτομο βρίσκεται σε μια δημιουργική κατάσταση.

Πριν ξεκινήσει κανείς να γράψει χρειάζεται ένα ερέθισμα, μια ιδέα που θα κινητοποιήσει τη διαδικασία της γραφής. Το ίδιο συμβαίνει και κατά τη διαδικασία της διδασκαλίας της δημιουργικής γραφής στην πράξη. Ένα κείμενο, μια ιδέα, μια εικόνα, ένα βίντεο μπορούν να αποτελέσουν αφορμή για τη δημιουργία ενός νέου κειμένου.

Η έμπνευση υπάρχει παντού, σε διάφορους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας ανά τους αιώνες. Αποτελεί ένα δύσκολο κομμάτι της ανθρώπινης φύσης προς εξερεύνηση και μελέτη. Σε πολλούς έχει τύχει να έχουν μια αιφνίδια και δημιουργική ιδέα, γεγονός που προκαλεί ιδιαίτερη χαρά και ικανοποίηση σε όποιον την βιώνει, κανείς όμως δεν δίνει σημασία στις πηγές προέλευσής της. Αρκετοί δημιουργοί αποδίδουν την

έμπνευση σε κάτι μαγικό, υπερφυσικό, θεϊκό, κάτι έξω από τον άνθρωπο, σε κάτι που αποτελεί προνόμιο των λίγων. Θεοποιείται κατά κάποιον τρόπο το άτομο που την φέρει. Με αποτέλεσμα πολλές φορές να προκαλείται το αντίστροφο: η δυστυχία σε όποιον «χάνει» την έμπνευσή του και δεν είναι σε θέση πλέον να δημιουργήσει. Παρατηρώντας, όμως, τα γνωρίσματα της έμπνευσης γίνεται πιο κατανοητός ο ρόλος της καθώς και η χρηστικότητά της κατά τη δημιουργική διαδικασία.

Ξεκινώντας από τους αρχαίους φιλοσόφους διακρίνεται ένα χάσμα ανάμεσα στις απόψεις των δυο μεγάλων φιλοσόφων Πλάτωνα και Αριστοτέλη. Ο Πλάτων θεωρεί την έμπνευση θεϊκή παρέμβαση, *«και οὐ πρότερον οἶός τε ποιεῖν πρὶν ἂν ἔνθεός τε γένηται καὶ ἔκφρων»*. Στον διάλογο του Ἴωνα (533c9-536d7) ο Σωκράτης, εξηγεί στον ραψωδό ότι η ικανότητά του δεν βασίζεται σε τεχνική δεξιότητα ή γνώση, αλλά στην έμπνευση, η οποία πηγάζει από τις Μούσες, που επεκτείνεται, από τον ποιητή στον ραψωδό και, εν τέλει, στο κοινό. ο Αριστοτέλης περισσότερο πρακτικός την βλέπει εκ διαμέτρου αντίθετα και την θεωρεί κατασκευή με αποκορύφωμα την κανονικοποίηση της Ρητορικής των πέντε σταδίων, όπου καταγράφει τα στάδια συγγραφής, απαγγελίας και δραματοποίησης. Η τέχνη, υποστηρίζει ο Αριστοτέλης μεταμορφώνεται σε μια κατασκευή η οποία *«φέρνει στο φως»* την ίδια την εσωτερική, δομημένη, ενιαία, λογική και αιτιώδη αναγκαιότητα που συνθέτει την ανθρώπινη πράξη, καθώς και τη σύμφυτη προθετικότητά της (προαίρεσις), τους ίδιους τους έσχατους νόμους της ζωής. (Vernant J. P., 2006: 205). Ο Αριστοτέλης κατορθώνει έτσι την πρώτη μετάβαση, δηλαδή να περάσει την τέχνη στην επικράτεια του λόγου και του νου. (Συκουτρής Ι., 2011:98).

Είναι αλήθεια ότι το ερώτημα περί της έμπνευσης (δημιουργική διαδικασία) συνδέεται με άλλα οντολογικά ερωτήματα και ενδεχομένως αναπάντητα εδώ και πολλά χρόνια. Ο Μότσαρτ έλεγε ότι έγραφε τη μουσική που άκουγε στο μυαλό του, ο νομπελίστας Τζον Νας πολύ συχνά παρακολουθούσε τις τερατώδεις παραισθήσεις του, επειδή προέρχονταν από τον ίδιο εγκεφαλικό κόσμο που παρήγαγε τις ιδιοφυείς εξισώσεις του. Σε αυτό το δημιουργικό τοπίο της έντασης του παραληρήματος, της σχιζοειδούς αποδιοργάνωσης, η γνωστική λειτουργία υπολειπεται και η συνείδηση κατακλύζεται από ασυνήθιστα και αφιλτράριστα ερεθίσματα. Τότε είναι η στιγμή της δημιουργικής έμπνευσης ή του ψυχωσικού παραληρήματος.

Κατά τον Πεσσόα η ποιητική έμπνευση είναι ένα ισορροπημένο παραλήρημα ή κατά τον ποιητή Καρούζο:

«μιλώ λαλώ ψυχόληπτος

μ' έχει ενδόμυχο φρενίτιδας

αρπάζει».

Ο Πωλ Βαλερύ όμως προειδοποιεί πως όταν βυθιζόμαστε στη συγκίνηση, δεν σημαίνει ότι πάντοτε βρίσκουμε πολύτιμα πράγματα, ούτε πάντοτε η μέθη είναι δημιουργική. Η ελαφριά και ευκολομεταχειρίσιμη διέγερση είναι αποτελεσματική. Χρειάζεται ούριος άνεμος όχι θύελλες.

Το ερώτημα για το αν η έμπνευση υπάρχει ή όχι μπορεί και να αγγίζει τα όρια της φιλοσοφίας. Οι απόψεις διαφέρουν και ποικίλουν. Πολλά παραδείγματα ποιητών όπως ο Καβάφης δούλευαν και ξανά δούλευαν τα ποιήματά τους (revision). Το αποτέλεσμα του δημιουργικού έργου μπορεί να δίνει την αντίληψη στους αναγνώστες ότι προέρχεται από μια διαδικασία έμπνευσης από την πλευρά του δημιουργού, στην περίπτωση μας του συγγραφέα. Τις περισσότερες φορές όμως αυτό μπορεί να είναι αποτέλεσμα σκληρής δουλειάς, με συγγραφή, αναθεώρηση, διορθώσεις, επανάληψη, συγγραφή ξανά από την αρχή. Γεγονός που, επίσης, δεν αποδεικνύει κάτι για την ύπαρξη ή μη της έμπνευσης. Ένα ποίημα, είτε είναι αποτέλεσμα έμπνευσης είτε όχι, δουλεύεται πολλές φορές από τον ποιητή. Συνεπώς, η προσπάθεια αλληλοσυνδέεται με την έμπνευση, χωρίς απαραίτητα η δεύτερη να είναι υποδεέστερη της πρώτης.

Ορισμένοι ποιητές μιλούν για τη δημιουργική διαδικασία και είναι αρκετά κατατοπιστικοί, όπως ο Έντγκαρ Άλαν Πόε για το έργο του «Το κοράκι», όπου αναλύει και περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο εμπνεύστηκε και έγραψε το εμβληματικό ποίημα, εμφανίζοντας κυρίως το τυχαίο (εμφάνιση ενός πραγματικού κορακιού στο οπτικό του πεδίο) και ταυτόχρονα και μια διανοητική λειτουργία που συνθέτει και συνδυάζει εικόνες και νοητικά σχήματα (Πόε Ε.Α. 2009: 17-18). Αναφέρει πως πηγή έμπνευσης αποτελούν τα έργα άλλων και οι ιστορίες τρίτων πέραν της προσωπικής εμπειρίας. Μάλιστα αναφέρει ότι ορισμένοι συγγραφείς γράφουν πρώτα το τέλος του μυθιστορήματος και μετά επιχειρούν να συνθέσουν την αφηγηρία του έργου και το μέσον του έργου και να το ισορροπήσουν με το ήδη υπάρχον τέλος, κάπως σαν μια άσκηση προσωπική.

Ο Καβάφης (2003: 331-334) φαίνεται να συμβαδίζει με τις απόψεις του Πόε και στο εξαιρετικό του κείμενο με τίτλο *Φιλοσοφική εξέταση* καταγράφει τις δικές του απόψεις σχετικά με τη δημιουργική διαδικασία. Σημειώνει χαρακτηριστικά πως η αρχή της προσωπικής εμπειρίας είναι στέρεα αλλά αν την τηρούσαμε αυστηρά θα περιόριζε την λογοτεχνική παραγωγή [...]. Η εικασία μάλιστα όταν κατευθύνεται ευφυώς χάνει μεγάλο μέρος από την αβεβαιότητά της, αν ο χρήστης την μετατρέψει σε ενός είδους υποθετική εμπειρία. Αυτό είναι ευκολότερο για την περιγραφή μιας μάχης μιας κοινωνικής κατάστασης, ενός σκηνικού. Με τη φαντασία του ο άνθρωπος μπορεί να βρεθεί στο μέσον των γεγονότων κι έτσι να δημιουργήσει μια εμπειρία [...]. Μπορεί ο άνθρωπος να αισθανθεί και να σταθμίσει με ακρίβεια τι θα ένοιωθε ο ίδιος, εάν βρισκόταν σε αυτές τις καταστάσεις.

Διαπιστώνεται ότι ο Αλεξανδρινός θεωρεί ως βασικό στοιχείο της δημιουργικής διαδικασίας την προσωπική εμπειρία και την εικασία που δημιουργεί κάτω από προϋποθέσεις την υποθετική εμπειρία, την οποίαν παρακάτω θεωρεί και νοητική

διείσδυση σε συναισθήματα τρίτων. Εννοείται ότι ο τρόπος γραφής του ποιητή, δηλαδή αυτό που ονομάστηκε ως η ιστορική μέθοδος του ποιητή, γίνεται περισσότερο κατανοητή με βάση αυτές τις σκέψεις, εφόσον κλασικό στοιχείο της ιστορικής μεθόδου είναι η τεχνητή υποθετική εμπειρία, κάποιες υποθετικές καταστάσεις που φαντάζεται ή πλάθει σαν να έχουν συμβεί σε συγκεκριμένα ιστορικά πρόσωπα, γιατί σχεδόν όλα τα πρόσωπα του Καβάφη είναι ιστορικά και βασικά επεισόδια αναπαρίστανται ποιητικά μετά από ενδελεχή ιστορική έρευνα και τεκμηρίωση (Lavagnini R., 2006: 15-45).

Στην ίδια λογική κινείται και η άποψη του Σεφέρη που έχει θεμελιώσει τη μυθική μέθοδο, ανάλογη τεχνική.

Ο Νηλ Σάμιον που σημειώνει ότι *γλιστράει σε μια κατάσταση που βρίσκεται μακριά από την πραγματικότητα*, όπως και άλλες απόψεις δημιουργών, εννοούν εάν δεν καταγράφουν τη διαδικασία της έμπνευσης ως μια κατάσταση σχιζοειδή με στοιχεία και χαρακτηριστικά που παραπέμπουν σε περιοχές του ασυνειδήτου, όπου σκέψεις, ιδέες και λόγια συμφύρονται, συγκρούονται και αναδύονται και συγχωνεύονται. (Παπαδόπουλος Γ.Χ., 2012: 49-55).

Αναφέρθηκαν οι απόψεις τριών σημαντικών ποιητών που έμμεσα τονίζουν ότι το έργο της ποίησης είναι πρωτίστως μια κατασκευή και προφανώς όχι κάτι το μεταφυσικό ή το θεϊκό και αυτομάτως και η έμπνευση, αυτή η δημιουργική διαδικασία έχει τις δικές της αρχές και τα δικά της ανάλογα χαρακτηριστικά, όπως επίσης και η άποψη ότι η διαδικασία της έμπνευσης χάνεται στο ασυνείδητο.

Εκτός από τις απόψεις των δημιουργών, που είναι πάντοτε σημαίνουσες και σημαντικές, αξίζει να αναφερθεί και η άποψη της νευροβιολογίας (Παπαδόπουλος Γ.Χ. 2012: 49:55) που παρουσιάζει την διαδικασία της και οι συνειρμικές περιοχές του εγκεφάλου να επικοινωνούν μεταξύ τους πίσω-μπρος όχι με την σειρά που επιτρέπει τη συνήθη ολοκλήρωση των αισθητικών και κινητικών πληροφοριών, αλλά αποκλειστικά μεταξύ τους. Οι συνειρμοί πραγματοποιούνται ελεύθερα και ανεμπόδιστα χωρίς να υπόκεινται στις αρχές της πραγματικότητας από τις οποίες φυσιολογικά εξαρτώνται και φαντάζουν αρχικά να είναι άσχετοι μεταξύ τους και χωρίς κάποια ιδιαίτερη σημασία. (Andreasen N. 1987: 45-64).

Η αρχή, η έναρξη της δημιουργικής διαδικασίας εγκαθίσταται με την έκρηξη και εμφάνιση έξω από κάθε λογική συνειρμών, όταν ο εγκέφαλος αποδιοργανώνεται και συνδέει μεταξύ τους σκιώδεις μορφές αντικειμένων, συμβόλων, λέξεων και τυχαίων ή ασύνδετων εμπειριών. Την κατάσταση αποδιοργάνωσης ακολουθεί μια προοδευτική ανάδυση αυτο-οργάνωσης, η οποία πλέον κυριαρχεί στον εγκέφαλο. Το αποτέλεσμα μπορεί να είναι νέο και απολύτως αυθεντικό: μια μαθηματική λειτουργία, ένα ποίημα, μια μουσική συμφωνία. Το κλειδί για την είσοδο σε αυτήν την κατάσταση αποδιοργάνωσης, που είναι η αρχή της δημιουργικής διαδικασίας, είναι η μειωμένη δράση των γνωστικών λειτουργιών που φιλτράρουν την είσοδο ερεθισμάτων και πληροφοριών από τον έξω κόσμο. Με άλλα λόγια η επικοινωνία με την εξωτερική πραγματικότητα μειώνεται και η λειτουργία του εγκεφάλου αφίσταται του σχήματος

εξωτερικό ερέθισμα προς εσωτερική επεξεργασία και αλλαγή συμπεριφοράς, εφόσον το ερέθισμα εκκινεί από το εσωτερικό του εγκεφάλου. Αυτήν την κατάσταση άλλοι την ονομάζουν ένα ισορροπημένο παραλήρημα και είναι η στιγμή της δημιουργικής έμπνευσης. Ίσως, αυτό να εξηγεί την αδιαφορία των πολύ δημιουργικών ατόμων να θεωρούνται ότι ζουν στον κόσμο τους και να αδιαφορούν για άλλες κοινωνικές και ατομικές ανάγκες. Σύμφωνα με τον νευροφυσιολόγο Παπαδόπουλο Γ.Χ. (2012: 48), το ταλέντο εισόδου σε μια κατάσταση εσωτερικής αποδιοργάνωσης προϋποθέτει πρωτίστως την ύπαρξη αυτού του κόσμου και δευτερευόντως μια τεχνική. Η είσοδος σε μια δημιουργική «αποδιοργάνωση» είναι κυρίως θέμα ταλέντου και λιγότερο τεχνικής και δεν συμβαίνει όταν το θέλουμε. (Παπαδόπουλος Γ.Χ. 2012: 53)

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της έμπνευσης σύμφωνα με τους Thrash και Elliot (2004: 957) είναι τα ακόλουθα:

- Η υπέρβαση ή υπερβατικότητα (transcendence) αναφέρεται στο γεγονός ότι η έμπνευση οριοθετεί το άτομο απέναντι σε κάτι άλλο το οποίο είναι καλύτερο ή πιο σημαντικό σε σχέση με τις συνήθειες ανησυχίες και σκέψεις του.
- Η πρόκληση ή κλήση (evocation) σχετίζεται με το γεγονός ότι η έμπνευση προκαλείται από κάτι άλλο έξω από το άτομο και είναι κατ' επέκταση μη ηθελημένη. Το άτομο που την βιώνει δεν νιώθει άμεσα υπεύθυνο για αυτό που του συμβαίνει.
- Τέλος, η έμπνευση περιέχει κινητοποίηση (motivation) για να εκφράσει ή να κάνει μαυιφέςτο αυτό που έχει πρόσφατα συλληφθεί. Έχοντας δώσει το θετικό σθένος, την δρατικότητα για αυτό τον στόχο, η έμπνευση συλλαμβάνεται ως ένα «ορεκτικό» κινητήριας κατάστασης (appetitive motivational state). Η έμπνευση συλλαμβάνεται ως αφετηρία εγρήγορης.

Κάτι ανάλογο μαρτυρά και η μελέτη του Doyle (2010: 29) μέσα από συνεντεύξεις με συγγραφείς μυθιστορημάτων για την συγγραφική τους διαδικασία. Ο Doyle αναφερόμενος στο ερέθισμα ως «σπόρο», «συμβάν», «περιστατικό» (seed incident), παρατήρησε κάποιες ομοιότητες στις απαντήσεις που σχετίζονται με την αρχή της διαδικασίας, πριν την φάση της συγγραφής. Οι απαντήσεις των συγγραφέων ήταν πάντα μια περιγραφή ενός γεγονότος – κάτι που έζησαν, άκουσαν ή διάβασαν. Ο/η κάθε συγγραφέας αποκαλούσε αυτά τα περιστατικά συγκινητικά, ενδιαφέροντα, περίπλοκα, μυστηριώδη, ακατανίκητα ένα έντονο βίωμα, αλλά και σαν κάτι που στοίχειωνε μέσα του.

Για τους συγγραφείς οι «σπόροι γεγονότων» (ερεθίσματα) παρέχουν ένα μυστήριο, μια πρόσκληση για εξερεύνηση και ανακάλυψη. Είναι ουσιαστικά ένα σημείο εκκίνησης. Μερικές φορές για έναν βασικό χαρακτήρα, κάποιες φορές για ένα κεντρικό συμβάν, άλλοτε για την επεξεργασία της πλοκής. Στη μυθοπλασία, αυτή η κατεύθυνση είναι η δημιουργία ενός φανταστικού κόσμου, ο οποίος πλησιάζει ένα συγκεκριμένο είδος, του αφηγηματικού τρόπου σκέψης (αναφορά στον Doyle, 1986: 31).

Η έμπνευση συνδέεται άμεσα με την δεκτικότητα και το άνοιγμα στις εμπειρίες. Αναφορικά με τους Thrash & Elliot (2004: 959) η έμπνευση φαίνεται να περιλαμβάνει

τη δυνατότητα δέσμευσης για πρόσληψη (receptive engagement) έμφυτων εκτιμώμενα αντικειμένων από εσωτερικά και εξωτερικά ερεθίσματα του περιβάλλοντος. Η δυνατότητα δεκτικής δέσμευσης παρουσιάζεται στο μεγαλύτερο ποσοστό των καταγραφών προσωπικότητας. Τρεις ανάλογες κατασκευές (αν και όχι ισόμορφες) εμφανίζονται να αντανakλούν ακριβέστερα το φαινόμενο αυτό και είναι οι εξής: άνοιγμα σε αισθητικές εμπειρίες (openness to aesthetics), η προσήλωση ή αφοσίωση (absorption) και τέλος η απουσία του «εγώ» (self-forgetfulness).

Έρευνα

Στο παρόν άρθρο σκοπός είναι να διερευνηθεί η σχέση της έμπνευσης με τη δημιουργική γραφή ορθολογικά. Το βίωμα της έμπνευσης δεν κρίνεται όσον αφορά την ύπαρξή του ή όχι, αλλά περισσότερο ανιχνεύεται εμπειρικά. Η έμπνευση αποτελεί μια αναπαράσταση θεϊκής προέλευσης ως κοινωνική αντίληψη, είναι όμως στην πραγματικότητα έτσι ή αυτή είναι μια αντίληψη στην οποία έχουμε συμφωνήσει όλοι λόγω της διαιώνισης αυτής της ιδέας; Συνεπώς, γίνεται μια προσπάθεια εκλογίκευσης της έμπνευσης, ούτε απορρίπτοντας, ούτε ενισχύοντας της.

Με αφορμή τη Δημιουργική Γραφή που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως έμπνευση on demand, δηλαδή επιτηδευμένη έμπνευση, ή αλλιώς έμπνευση υπό παραγγελία, σκόπιμη πριν την συγγραφική διαδικασία, θέτουμε κάποια ερωτήματα τα οποία μπορεί να οδηγήσουν σε νέα δεδομένα σε σχέση με την έμπνευση. Αν οι συγγραφείς βιώνουν ή όχι την έμπνευση, αν ναι σε τι βαθμό την βιώνουν, και εάν χρησιμοποιούν τρόπους και στρατηγικές προκειμένου να προκαλέσουν την έμπνευση. Τα ερωτήματα τίθενται σε δόκιμους/μες και ενεργούς/ές συγγραφείς και είναι: αν βιώνουν ή όχι την έμπνευση, αν ναι σε τι βαθμό την βιώνουν, από τι εμπνέονται και εάν χρησιμοποιούν ειδικούς τρόπους και στρατηγικές για να προκαλέσουν την έμπνευση.

Μεθοδολογία

Χρησιμοποιώντας τον φαινομενολογικό και ερμηνευτικό τρόπο προσέγγισης στην συγκεκριμένη έρευνα αναλύθηκαν τα δεδομένα των απόψεων και των αντιλήψεων των συγγραφέων σε σχέση με το βίωμα της έμπνευσης. Σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2001) οι ποιοτικές μέθοδοι εφαρμόζονται σε ερευνητικά εγχειρήματα και προσεγγίσεις που έχουν ως βασικό στόχο την διερεύνηση ποιοτήτων και πιο συγκεκριμένα κοινωνικών ποιοτήτων. Με άλλα λόγια έχουν στόχο την αποκάλυψη σχέσεων ή συσχετίσεων ανάμεσα σε κοινωνικά υποκείμενα και κοινωνικές ομάδες, την περιγραφή, ανάλυση και κατανόηση κοινωνικών διαδικασιών, την διατύπωση ή αναδιατύπωση υποθέσεων και θεωρητικών θέσεων για το κοινωνικό γίνεσθαι και την διακρίβωση κοινωνικών σχέσεων, θέσεων και ρόλων. Η ποιοτική έρευνα στοχεύει στην περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση κοινωνικών φαινομένων, καταστάσεων και ομάδων απαντώντας κυρίως στα ερωτήματα “πώς” και “γιατί”.

Η έρευνα έγινε στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας *Έμπνευση & Δημιουργική Γραφή. Συνεντεύξεις με Δημιουργούς* και έλαβαν μέρος 33 συγγραφείς (εκ των οποίων 13 γυναίκες και 20 άντρες). Η προσέγγιση έγινε είτε μέσω e-mail, είτε τηλεφωνικά,

είτε με προσωπικό μήνυμα στους λογαριασμούς των συγγραφέων μέσω κοινωνικού δικτύου (Facebook-messenger). Η προσέγγιση των συγγραφέων ξεκίνησε αρχές του Σεπτεμβρίου μέχρι και τα μέσα του Οκτώβριου του 2019.

Το ερευνητικό εργαλείο της έρευνας σχεδιάστηκε μέσω της πλατφόρμας της Google Forms και είναι μια αυτό-συμπληρούμενη συνέντευξη. Η φόρμα στάλθηκε συνολικά σε 64 συγγραφείς (26 γυναίκες και 38 άντρες), εκ των οποίων οι 33 απάντησαν θετικά στο μήνυμα και την συμπλήρωσαν. Ως βασικό κριτήριο επιλογής του δείγματος τέθηκε να είναι συγγραφείς μυθιστορημάτων ή και διηγημάτων και να έχουν εκδώσει τουλάχιστον ένα βιβλίο σε εκδότη (όχι αυτοέκδοση).

Από τις/τους 33 συγγραφείς που έλαβαν μέρος στην έρευνα οι 19 έχουν λάβει μέρος σε μαθήματα Δημιουργικής Γραφής είτε ως μαθητευόμενος/οι είτε ως διδάσκουσες/οντες, ενώ οι υπόλοιποι/οι 14 δεν έχουν λάβει μέρος.

Σκόπιμα ο τρόπος που τέθηκαν οι διατυπώσεις δεν έχουν μορφή ερώτησης και έχουν προσωπική διατύπωση, έτσι ώστε να υπάρχει καλύτερη ροή στην διαδικασία των απαντήσεων από τη στιγμή που έπρεπε να συμπληρωθεί από το κάθε άτομο ξεχωριστά και να διερευνηθεί το βίωμα της έμπνευσης. Οι συγγραφείς καλέστηκαν να το συμπληρώσουν οι ίδιοι ηλεκτρονικά στο δικό τους χώρο και χρόνο. Σύμφωνα με τον Robson (2007: 299, 300) οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ του συνεντευκτή και του ερωτώμενου μπορεί επίσης να ασκήσουν κάποια επιρροή · οι διαφορές ή οι ομοιότητες στην κοινωνική τάξη, την εθνική καταγωγή, το φύλο, την ηλικία και την κοινωνική θέση μπορούν να επιδράσουν στη σχέση τους, καθώς και στο βαθμό στον οποίο ο ερωτώμενος προσπαθεί να ευχαριστήσει ή να αντιδράσει κατά του συνεντευκτή. Στη δική μας περίπτωση τέτοια επιρροή δεν υπάρχει σκοπίμως, έτσι ώστε οι αποκρίσεις να είναι αυθεντικές χωρίς εξωτερικές επιδράσεις πέραν της γνώμης των ίδιων των συγγραφέων.

Στις κλειστές διατυπώσεις και στις διατυπώσεις κλίμακας, η ανάλυση των δεδομένων έγινε αυτόματα μέσω προγράμματος υπολογισμού στον Η/Υ (excel). Τα ποσοτικά δεδομένα που προκύπτουν έχουν μεταφερθεί και σε μορφή γραφημάτων για καλύτερη παρουσίαση και κατ' επ' έκταση κατανόησή τους. Στις ανοιχτές διατυπώσεις η μέθοδος που ακολουθήσαμε ήταν η θεματική ανάλυση περιεχομένου και έγινε κωδικοποίηση. Κατέγραφα σε ένα χαρτί την κάθε διαφορετική έννοια που εμφανίζεται ως μονάδα αναφοράς σε κάθε διατύπωση και ανάλογα με τον αριθμό των επαναλήψεων δημιουργούσα και τις αντίστοιχες κατηγορίες. Δεν παρέλειψα καμία απάντηση, πολύ συχνά όμως υπήρχαν κάποιες θεματικές αναφορές που υπερίσχυαν ποσοτικά.

Ανασκόπηση ερευνών

Αρχικά, σχετικά με την Δημιουργική Γραφή οι έρευνες που έχουν γίνει στον ελληνικό χώρο σχετίζονται κυρίως με τους κλάδους της Εκπαίδευσης, της Λογοτεχνίας και της Δημιουργικότητας.

Μια πρώτη διερεύνηση στη στάση και στις απόψεις φοιτητών που έχουν λάβει μέρος σε μαθήματα Δημιουργικής Γραφής πραγματοποιήθηκε από την καθηγήτρια Τασούλα Τσιλιμένη στο ΠΤΠΕ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας το 2012. Σκοπός της έρευνας ήταν να εστιάσει σε βασικά ζητήματα που απασχολούν τους/τις φοιτητές/τριες, οι οποίοι επιλέγουν το μάθημα της δημιουργικής γραφής και να αναδείξει τις «μεγάλες προσδοκίες» τους, καθώς και τις απόψεις τους για το θέμα, ως μια καλή αφορμή για το άνοιγμα ενός διαλόγου γύρω από αυτό το ζήτημα που εξωπανεπιστημιακά προβάλλεται έντονα (Τσιλιμένη, 2012).

Το 2016 με τίτλο «*Από τη στατικότητα στη δημιουργικότητα: επαναπροσδιορίζοντας τη διδασκαλία των κατευθυντικών κειμένων με αφετηρία τη δημιουργική γραφή και την ανάπτυξη της φαντασίας.*», ο Δημήτρης Γουλής παρουσίασε στα Πρακτικά του 1ου Διεθνούς Συνεδρίου «Δημιουργική Γραφή» [4- 6 Οκτωβρίου, 2013, Αθήνα. Φλώρινα: Π.Μ.Σ. «Δημιουργική Γραφή»] την έρευνά του προτείνοντας ότι η δημιουργικότητα εκφράζεται μέσα από επιλογές, οι οποίες αφορούν τόσο το περιεχόμενο των κειμένων όσο και το είδος, τη μορφή, την ποιότητα και την έκταση των αλληλεπιδράσεων που δομούνται σε σχέση με τις αρχικές οδηγίες και προτάσεις. Το παραγόμενο υλικό μπορεί να αξιοποιηθεί ως διδακτικό υλικό που συνιστά μία εναλλακτική πρόταση για τη διδασκαλία του συγκεκριμένου κειμενικού είδους στην πρωτοβάθμια αλλά και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γουλής, 2016).

Μια άλλη έρευνα που έχει ως θέμα την συμβολή της Δημιουργικής γραφής στη σύγχρονη Ποιητική παραγωγή πραγματοποιήθηκε από την Παρθένα Μπιζιάνα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης το 2018. Πιο συγκεκριμένα, αποτελεί μία ποιοτική έρευνα που στόχο έχει να διερευνήσει τους τρόπους που επηρεάζει η Δημιουργική Γραφή τον ποιητικό λόγο των συμμετεχόντων σε σχετικά προγράμματα, αλλά και τις γενικότερες απόψεις τους για τα χαρακτηριστικά της εκπαιδευτικής διαδικασίας της Δημιουργικής Γραφής (Μπιζιάνα, 2018). Υποστηρίζει ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες στα μαθήματα δημιουργικής γραφής ωφελήθηκαν τόσο γνωστικά όσο και ψυχολογικά, καθώς επίσης ένιωσαν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση για την γραφή τους.

Όσον αφορά την Δημιουργικότητα και την Έμπνευση οι έρευνες που έγιναν, κατά βάση στο εξωτερικό, προέρχονται από τον τομέα της Ψυχολογίας.

Μια ενδιαφέρουσα έρευνα προέρχεται από την Charlotte L. Doyle στο Sarah Lawrence College το 1998 με τίτλο: «*The Writer tells: The creative Process in the Writing of Literary Fiction*». Η συγκεκριμένη έρευνα βασίζεται σε πέντε συνεντεύξεις συγγραφέων μυθιστορημάτων, οι οποίοι περιγράφουν την συγγραφική διαδικασία που ακολουθούν. Από την ανάλυση σε συνδυασμό με την θεωρία από τους κλάδους της λογοτεχνίας, της φαινομενολογίας και της θεωρίας της λογοτεχνίας προκύπτει ότι οι συγγραφείς αναγνώριζαν «σπόρους γεγονότων» (*seed incidents*) των οποίων η σημασία ξεπερνούσε την αφηγηματική διαδικασία και προκαλούσε ερεθίσματα για εξερεύνηση και ανακάλυψη. Το γράψιμο εξελισσόταν με εναλλαγές ανάμεσα στη σφαίρα της συγγραφής (*writing realm*) κατά την οποία συνέλεγε στοιχεία από την καθημερινότητα με σκοπό να γράψει, να σχεδιάσει και να αντικατοπτρίσει σε ό,τι έχει γραφτεί, και στον

κόσμο της μυθοπλασίας (*fiction world*) ο οποίος περιγραφόταν με πιο παθητικούς όρους, και τα στοιχεία της πλοκής προέκυπταν στην/στον συγγραφέα ως ξεδιπλωμένος αφηγηματικός αυτοσχεδιασμός (Doyle, 2018).

Τέλος, μια σημαντική προσπάθεια μελέτης της Έμπνευσης, καθώς και πιο κοντινή στην συγκεκριμένη έρευνα, έχει γίνει από τους Todd M. Thrash και Andrew J. Elliot που αναζητούσαν την σύλληψη της έννοιας της έμπνευσης, τα χαρακτηριστικά της, τις διαδικασίες που συνδυάζονται και την λειτουργία της (Thrash & Elliot, 2004) στην Αμερικανική Ψυχολογική Εταιρία (American Psychology Assosiation). Η έρευνα, όμως, δεν σταμάτησε εκεί. Ο Thrash σε συνεργασία και με άλλους ερευνητές (Todd M. Thrash and Laura A. Maruskin, Scott E. Cassidy, James W. Fryer, Richard M. Ryan) το 2010, με θέμα τον διαμεσολαβητικό χαρακτήρα της έμπνευσης, ερεύνησε την έμπνευση και την σχέση της με την πραγματοποίηση των δημιουργικών ιδεών. Πολλά σημεία και στη δική μας έρευνα έχουν ως πυξίδα και βάση τις δικές τους έρευνες, πηγαίνοντας όμως ένα βήμα παρακάτω, αναζητώντας την έμπνευση ως βίωμα από τους συγγραφείς, σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά της δημιουργικότητας και την σύνδεση ή όχι με την δημιουργική γραφή.

Αποτελέσματα

Για τον ορισμό της έμπνευσης οι απαντήσεις των συγγραφέων που συμμετείχαν στην έρευνα ποικίλουν. Σε μεγαλύτερη συχνότητα αναφερθήκαν στην έμπνευση ως να είναι η απαρχή, το ξεκίνημα και η κινητοποίηση για να γράψουν. Πολλοί προσπάθησαν να την αποδώσουν και μεταφορικά ως *η ζωή/ μια άγρια χαρά/ εικόνες/ μια ιδέα/ ίλλιγος/ έλλαμψη/ άνωθεν χρηματισμός/ βαθειά εισπνοή/ εσωτερικό σιντριβάνι/ η “καλή μέρα” ενός αθλητή*. Λίγες αναφορές συνέδεσαν την έμπνευση με την προσήλωση και την προσπάθεια και ότι χωρίς τα τελευταία συστατικά η έμπνευση δεν είναι αρκετή. Άλλα χαρακτηριστικά που αποδόθηκαν στην έμπνευση σε μικρότερο βαθμό ήταν η αναγκαιότητά της, η πρόκληση άγχους, η αβεβαιότητα για το τι είναι και για την ύπαρξη της, η σύνδεση της με το τυχαίο, η αποσύνδεση της με την συγγραφή, αλλά και συγχρονισμός της με την συγγραφή για κάποιους άλλους.

Πολύ σημαντικό δεδομένο που προκύπτει είναι πως οι περισσότεροι συγγραφείς φαίνεται ότι βιώνουν την έμπνευση αρκετά συχνά και αρκετά έντονα.

Σημαντικό επίσης ήταν να ερευνήσουμε τι είναι αυτό που μπορεί να εμπνέει συχνά και έντονα τους συγγραφείς. Κατηγοριοποιώντας τις απαντήσεις στην διατύπωση «Κάτι που συναντώ ή βιώνω με εμπνέει. Αν ναι αυτό μπορεί να είναι...» παρουσιάζονται οι εξής κατηγορίες πηγών της έμπνευσης με μεγαλύτερη προς την μικρότερη συχνότητα εμφάνισης: Εικόνες, Λέξεις άλλων/Συζητήσεις, Ιστορίες άλλων/ Ειδήσεις, Το περιβάλλον/Άλλοι άνθρωποι/Διαπροσωπικές Σχέσεις, Βιβλία/Διαβάσματα, Οτιδήποτε, Όνειρα, Ήχοι, Συμβάντα/Περιστατικά, Συνειδητοποίηση καταστάσεων, Συναισθήματα/Σκέψεις, Μνήμες, Δυσάρεστες καταστάσεις, Παρατήρηση άλλων, Άλλα.

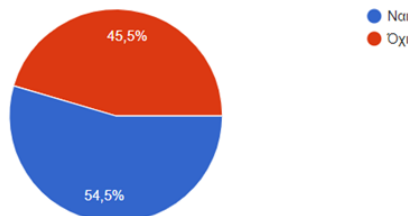

Οι περισσότεροι συγγραφείς εμπνέονται για να δημιουργήσουν κάτι κατά 78,8%. Αυτό δείχνει ότι όταν βιώνουν την έμπνευση αποσκοπούν στην εξωτερίκευση και στην έκφραση της. Επίσης, οι περισσότεροι συγγραφείς την εκφράζουν είτε συγγραφικά, είτε με την καταγραφή σημειώσεων. Κανένας συγγραφέας δεν ανέφερε ότι χρησιμοποιεί κάποιο άλλο μέσο έκφρασης, ή κάποια άλλη μορφή τέχνης, πέρα από την τέχνη της γραφής για να εκφράζεται. Από τις μεμονωμένες απαντήσεις, όμως, φαίνεται ότι η έμπνευση και η έκφραση είναι μια διαδικασία όπου μετέχουν και άλλοι παράγοντες πιο σύνθετοι. Παράγοντες που επηρεάζουν είναι η προσήλωση, η συστηματική δουλειά, η καταφυγή σε άλλα διαβάσματα, η μουσική, το κάπνισμα, σκηνές από τη ζωή, αποθήκευση εμπειριών, ένα εσωτερικό ταξίδι αναζήτησης.

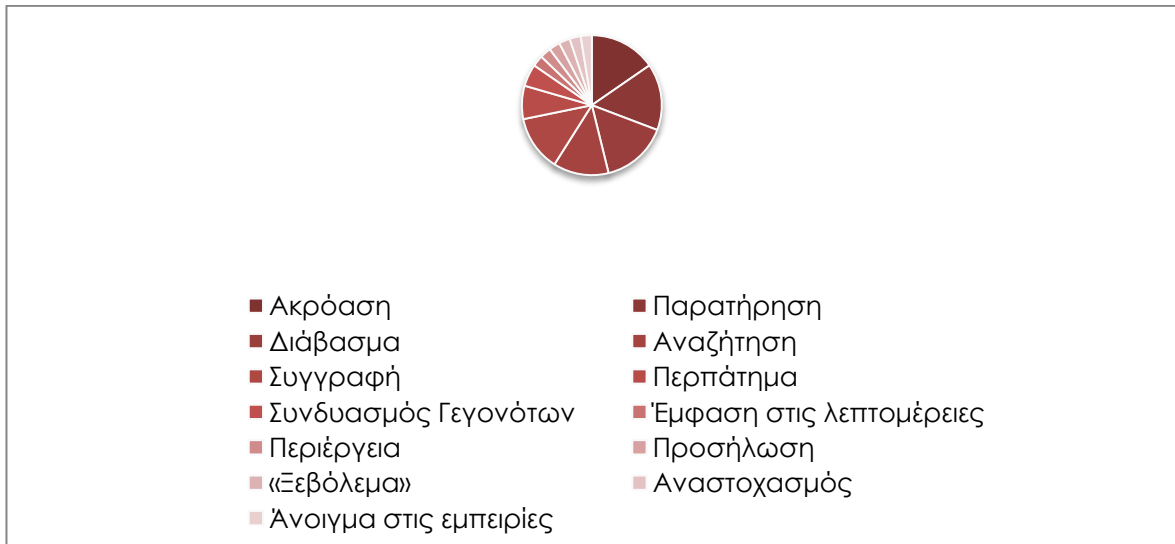
Το 54,5% απάντησε θετικά, ενώ το 45,5% αρνητικά στην διατύπωση για το αν προκαλούν οι ίδιοι την έμπνευση. Συνεπώς, με μια μικρή διαφορά της τάξεως του 9% διαπιστώνεται ότι οι περισσότεροι συγγραφείς προκαλούν την έμπνευση, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα.

7. Προκαλώ την έμπνευση.

33 απαντήσεις

Από τις απαντήσεις που προέκυψαν βλέπουμε κάποια κοινά μοτίβα για τους τρόπους και τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν για να προκαλέσουν την έμπνευση. Τα βασικά είναι η Ακρόαση, η Παρατήρηση, το Διάβασμα, η Αναζήτηση και η ίδια η Συγγραφή. Και εδώ οι απαντήσεις των συγγραφέων χαρακτηρίζονται από ενεργητική δράση στο προ-συγγραφικό στάδιο.

Παρατηρούνται και άλλες λιγότερο συχνές αναφορές για την πρόκληση της έμπνευσης με στρατηγικές όπως, το Περιπάτημα και ο Συνδυασμός Ασύνδετων Γεγονότων.

Και τέλος, μεμονωμένες αναφορές όπως η Έμφαση στις λεπτομέρειες, η Περιέργεια, η Προσήλωση, το «Ξεβόλεμα», ο Αναστοχασμός, το Άνοιγμα στις εμπειρίες, αποτελούν τρόπους πρόκλησης της έμπνευσης σύμφωνα με τους συγγραφείς.

Μια σημαντική διαπίστωση είναι ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των συγγραφέων γράφει πιο συχνά ανεξάρτητα από το αν βιώνει την έμπνευση. Υπάρχει μια μικρή τάση στο μέσο 27,3% (μερικές φορές), και το 27,3% (ποτέ και σπάνια), ενώ το 45,5% γράφει ανεξάρτητα από την έμπνευση συχνά (9,1%) και αρκετά συχνά (36,4%). Από αυτά τα στοιχεία μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των συγγραφέων δεν περιμένει την έμπνευση για να δημιουργήσει κάτι συγγραφικά.

Όταν ζητήθηκε από τους συγγραφείς να περιγράψουν κάποιο βίωμά τους αναφορικά με την έμπνευση, σχεδόν οι μισοί δεν έδωσαν κάποια περιγραφική απάντηση του συμβάντος. Οι άλλοι μισοί περιέγραψαν το βίωμα της έμπνευσης πιο αναλυτικά και έτσι προκύπτουν κάποιες αναφορές σε συγκεκριμένα ερεθίσματα που οδήγησαν στην έμπνευση όπως: λέξεις/ νυχτερινές εκπομπές/ ένα ντοκιμαντέρ/ ένας θάνατος/ μια γυναίκα/ ένα ντοκιμαντέρ/ μια είδηση στο ραδιόφωνο/ ένας συγχωριανός/ ένα άλλο μυθιστόρημα/ ένα δυσάρεστο γεγονός. Στις παραπάνω απαντήσεις γίνεται αντιληπτό είναι ότι η έμπνευση προέρχεται από κάτι έξω από τον δημιουργό ή γενικά το άτομο που την βιώνει. Όλες οι αναφορές έχουν βάση ένα κοινό σημείο, ένα εξωτερικό ερέθισμα το οποίο οδηγεί στη συγγραφική διαδικασία. Αυτό έρχεται να επιβεβαιώσει

την θεωρία, ότι δηλαδή το άτομο οριοθετείται από την έμπνευση απέναντι σε κάτι άλλο το οποίο είναι καλύτερο ή πιο σημαντικό σε σχέση με τις συνήθειες ανησυχίες και σκέψεις του (*transcendence*), ότι η έμπνευση προκαλείται από κάτι άλλο έξω από το άτομο και είναι κατ' επέκταση μη ηθελημένη. Το άτομο που την βιώνει δεν νιώθει άμεσα υπεύθυνο για αυτό που του συμβαίνει. Γίνεται απλά παρατηρητής (*evocation*). Και τρίτον κινητοποιείται (*motivation*) για να εκφράσει αυτό που έχει συλληφθεί με αποτέλεσμα την παραγωγή ενός δημιουργικού προϊόντος, στη δική μας περίπτωση ένα ποίημα, μια ιστορία, ένα διήγημα, ένα μυθιστόρημα. Ως προς τον τρόπο αξιοποίησης του βιώματος της έμπνευσης από τις/τους 30 συγγραφείς, οι 3 επέλεξαν να δηλώσουν ως δημιουργικό προϊόν ένα ποίημα ή μια ποιητική συλλογή, ενώ στις υπόλοιπες απαντήσεις γίνεται αναφορά σε διηγήματα, ιστορίες, μυθιστορήματα και βιβλία.

Συμπεράσματα

Σε σχέση με την έννοια της έμπνευσης αυτό που παρατηρείται είναι ότι δεν είναι κάτι σαφές και καθολικό για όλους. Βέβαια, φαίνεται σε μεγάλο βαθμό το βίωμα της έμπνευσης να χαρακτηρίζεται από μια κινητοποίηση και μια διαδικασία εγρήγορσης. Αν και κάποιες απαντήσεις δείχνουν να την συγχρονίζουν με τη διαδικασία της συγγραφής και λιγότερες να την αποσυνδέουν εντελώς, περιγράφεται, τις περισσότερες φορές, ως η αρχή για την συγγραφική διαδικασία. Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι η συσχέτισή της με την προσπάθεια και την προσήλωση στη συγγραφή. Επίσης, γίνονται αναφορές και στην επίδραση από έργα άλλων συγγραφέων και διαβάσματα, καθώς και στην παρατήρηση και στο άνοιγμα στις εμπειρίες.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις σχετικά με το βίωμα της έμπνευσης ως προς την συχνότητα και την ένταση το μεγαλύτερο ποσοστό των συγγραφέων (με μόνο δύο από αυτούς να την αρνούνται ολοκληρωτικά) έδειξε να είναι θετικό. Οι συγγραφείς από το δείγμα μας φαίνεται να βιώνουν την έμπνευση συχνά και έντονα.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι παρατηρούν και εμπνέονται από ποικίλα ερεθίσματα, με κυρίαρχα αυτά των εικόνων, των λέξεων άλλων ανθρώπων, των συζητήσεων, του περιβάλλοντος, των διαπροσωπικών τους σχέσεων, των ονείρων, των ήχων. Και σε μεγάλο βαθμό έχουν την διάθεση αυτό να το εκφράσουν στην συνέχεια συγγραφικά, είτε κρατώντας σημειώσεις, είτε καταφεύγοντας απευθείας στην συγγραφή.

Από τα δεδομένα μας παρατηρείται πως οι συγγραφείς δεν αναμένουν απαραίτητα να βιώσουν την έμπνευση, για να δημιουργήσουν συγγραφικά, αλλά πολλές φορές την προκαλούν και οι ίδιοι με διάφορους τρόπους. Επιπρόσθετα, γράφουν και ανεξάρτητα από το αν βιώνουν ή όχι την έμπνευση σε μεγάλο βαθμό. Από τα δεδομένα συμπεραίνουμε πως οι συγγραφείς διαθέτουν κάποιες στρατηγικές, όπως το να δίνουν έμφαση στις λεπτομέρειες, να αφουγκράζονται ό,τι συμβαίνει γύρω τους, να αναζητούν, να συνδυάζουν ασύνδετα μεταξύ τους γεγονότα, να προσηλώνονται στον στόχο, να περπατάνε, προκειμένου να προκαλέσουν την συγγραφική διάθεση.

Κομβικό σημείο στα δεδομένα που προέκυψαν είναι η σχέση που έχει το άνοιγμα στις εμπειρίες, η δεκτικότητα στα ερεθίσματα και η παρατηρητικότητα με την διαδικασία

της έμπνευσης. Είναι ένα πολύ ενδιαφέρον εύρημα και μπορεί να συνδεθεί με την διαδικασία και την λειτουργία της Δημιουργικής γραφής στην πράξη.

Από τις περιγραφές τόσο για την έννοια όσο και για το βίωμα της έμπνευσης οι περισσότεροι συγγραφείς αναφέρονται σε κάτι προερχόμενο έξω από αυτούς. Ένα εξωτερικό πάντα ερέθισμα το οποίο τους ξεκλειδώνει για να αρχίσουν να γράφουν. Η έμπνευση είναι ο διάυλος από τον εξωτερικό κόσμο, μέσω του δημιουργού, ώστε να φτάσει στο δημιουργικό έργο. Σημαντικός παράγοντας φυσικά σε όλο αυτό είναι η διάθεση του ίδιου του ατόμου να είναι σε θέση να αντιληφθεί, να παρατηρήσει και να συνδυάσει τα ερεθίσματα του περιβάλλοντος.

Εν κατακλείδι, η έμπνευση συνδέεται άμεσα με την δημιουργικότητα και την Δημιουργική γραφή στην έρευνά μας. Τα δεδομένα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η έμπνευση για τους συγγραφείς μπορεί να μην είναι κάτι το τόσο θεϊκό ή απροσπέλαστο ως βίωμα, αλλά μπορεί να συμβεί μέσα στην καθημερινότητά τους αρκεί να είναι ανοιχτοί στα ερεθίσματα και στις εμπειρίες. Με την συγκεκριμένη ερευνητική εργασία ήρθαμε ένα βήμα πιο κοντά στην κατανόηση της έμπνευσης, με μια πιο ορθολογική σκοπιά, αναλύοντας τις εμπειρίες 33 συγγραφέων που έλαβαν μέρος σε αυτήν.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

Καβάφης Κ.Π. (2003). *Τα πεζά*. Φιλολογική επιμέλεια, Μ. Πιερής, Αθήνα: Ικαρος

Ρόμπσον, Κ. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg

Πόε Ε. Α. (2009), *Το κοράκι - Η φιλοσοφία της Σύνθεσης*, μετ. Τζίνα Πολίτη, Αθήνα: Άγρας

Πόταγας, Κ. & Ευδοκιμίδης, Ι. (επιμ.) (2012). *Λόγος & Νόηση. Συζητήσεις για τον Λόγο στο Αιγινήτειο*. Αθήνα: /συνάψεις IV

Πλάτων (533c9-536d7), Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, 169-179.

Συκουτρής, Ιωάννης. (2011) *Αριστοτέλους: Περί Ποιητικής*. Μετάφραση Σίμος Μενάρδος. Αθήνα: Εστία

Vernant, J.P., (2006). *Μύθος και Τραγωδία στην Αρχαία Ελλάδα*. Στο 6+1 Δοκίμια για την Ποιητική του Αριστοτέλη, edited by Amélie Oksenberg Rorty. Μετ. Κατερίνα Χατζοπούλου. Επιμέλεια Δανιήλ Ι. Ιακώβ. Θεσσαλονίκη: Βάνιας

Dictionary, O. E. (1989). *Oxford english dictionary*. Simpson, JA & Weiner, ESC.

Lavagnini R, (2006). *Ατελή Ποιήματα, 1918-1932*, Αθήνα: Ικαρος.

Άρθρα

Μπιζιάνα, Π. (2018). *Η συμβολή των προγραμμάτων δημιουργικής γραφής στη σύγχρονη ποιητική παραγωγή*. Πηγή: <http://ikee.lib.auth.gr/record/299177/files/GRI-2018-22285.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 14. 06. 2021)

Τσιλιμένη, Τ. «Μεγάλες προσδοκίες»: Συνομιλώντας για τη δημιουργική γραφή με φοιτητές του ΠΤΠΕ του Π.Θ., Περιοδικό *Κείμενα*, τεύχος 15, Ιούλιος 20212: <http://keimena.ece.uth.gr/main/t15/08-tsilimeni.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 14. 06. 2021)

Andreasen, N. C. (1987). Creativity and mental illness: prevalence rates in writers and their first-degree relatives. *The American Journal of Psychiatry*, 144(10), 1288–1292. <https://doi.org/10.1176/ajp.144.10.1288>

Doyle, C.L. (1998) The Writer Tells: The Creative Process in the Writing of Literary Fiction, *Creativity Research Journal*, 11:1, 29-37, doi: 10.1207/s15326934crj1101_4

Thrash, T. M., & Elliot, A. J. (2004) Inspiration: Core Characteristics, Component Processes, Antecedents, and Function, *Journal of Personality and Social Psychology* Copyright 2004 by the American Psychological Association, Vol. 87, No. 6, 957–973

Thrash, T.M., Maruskin, L.A., Cassidy, S.E., Fryer, J.W., Ryan, R.M. (2010) Mediating Between the Muse and the Masses: Inspiration and the Actualization of Creative Ideas, *Journal of Personality and Social Psychology*, 2010, Vol. 98, No. 3, 469–487

Άρθρα σε πρακτικά συνεδρίων

Γουλής, Δ. (2013). Από τη στατικότητα στη δημιουργικότητα: επαναπροσδιορίζοντας τη διδασκαλία των κατευθυντικών κειμένων με αφετηρία τη δημιουργική γραφή και την ανάπτυξη της φαντασίας. *Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου «Δημιουργική γραφή»*. Αθήνα, 4-6 Οκτωβρίου 2013: Η. Τ. Κωτόπουλος, Α. Βακάλη, Β. Νάνου & Δ. Σουλιώτη. Πηγή: http://cwconference.web.uowm.gr/archives/1st_conference/goulis_article.pdf (τελευταία πρόσβαση: 14. 06. 2021)

Ιωσηφίδης, Θ. (2001). Η Μέθοδος των Focus Groups στην Κοινωνική Έρευνα: η Περίπτωση του Ερευνητικού Προγράμματος MEDACTION. «Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο: Κοινωνικές Εξελίξεις στην Σύγχρονη Ελλάδα και Ευρώπη». Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ). Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο. 24-26 Μαΐου: Σύλλογος Ελλήνων Κοινωνιολόγων (ΣΕΚ). Πηγή: <https://benincasaresources1.files.wordpress.com/2014/09/iosifidis-simiosis-analisi.doc> (τελευταία πρόσβαση: 24.03.2021)

ⁱ Στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τις/ τους συγγραφείς που έλαβαν μέρος: Σοφία Νικολαΐδου, Μάνος Κοντολέων, Ευγενία Φακίνου, Καλαντίδου Βάσω, Ευτυχία Γιαννάκη, Κώστας Ακριβός, Ισίδωρος Ζουργός, Γιώργος Σκαμπαρδώνης, Γιάννης Παλαβός, Αμάντα Μιχαλόπουλου, Μιχάλης Μακρόπουλος, Κώστας Κατσουνάρης, Στέργια Κάββαλου, Παναγιώτης Αμυράς, Βασίλης Αναγνώστου, Τασούλα Επτακοίλη, Μαρία Ξυλούρη, Μαρία Σκιαδαρέση, Γιάννης Καλπούζος, Αλέξης Σταμάτης, Λύο Καλοβυρνάς, Βαγγέλης Γιαννίσης.